

Misbound.

P R E G E T H

Y N E R B Y N

E N L L I B

A Phob Gogan - Air.

Gan J O S I A H R E E S.

—— Absentem qui rodit amicum ;
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis;
Fingere qui non visa potest; commissa tecere
Qui nequit; hic niger est: hunc tu, Romane, caveto.

Horace.

Na chno un dyn llwyr ei gefen,
Ac nac arfer gair drwg-abfen :
Gwaeth nâ chledde llym dau-finiog
Ydyw enllib dyn celwyddog :—
Gwaeth nâ marwor poeth yn llosgi,
Gwaeth nâ faethau un o'r cewri.

Ficer Llanddyfri.

Gwaethaf un o'r holl wyllt-filod
Yw'r absennwr drwg ei dafod.

Iago ab Dewi.

C A E R F Y R D D I N,

ARGRAFFWYD DROS YR AWDWR GAN J. ROSS.

M DCC LXXVI.

[PRIS TAIR CEINIOG.]

I A G O iv. 11.

Na ddywedwch yn erbyn eich gilydd, Frodyr.

GOgoniant neillduol dynolryw, a nôd enwedigol o'u rhagoriaeth ar Greaduriaid direfwm, yw'r dawn o ymadrodd. Trwy hwn eu cymhwyfir, nid yn unig i gyfeillachu â'u gilydd, ac i fwynhau manteision a hyfrydwch cymdeithas, eithr hefyd i addoli a moliannu Duw, a dal cymmundeb ag ef. *A'r tafod yr ydym yn ben-dithio Duw, Iag.iii.9.* Ond galarus yw meddwl cynddrwg, a chyn fynyched, y mae'r aelod anrhydeddus a manteisiol yma yn cael ei gamarfer, a'i droi i'r gwafanaeth gwaelaf a mwyaf niweidiol. *A'r tafod hefyd yr ydys yn melldithio dynion, a wnaethpwyd ar lun Duw; o'r un genau y mae yn dyfod allan fendith a melldith.* Yn lle yr ymadroddion da hynny ag sy'n fuddiol i adeiladu, a pheri gras i'r gwrandawyr, pa mor aml yw'r ymddiddanion drwg hynny, ag sy'n halogi ac yn llygru meddyliau a moesau dynion?

Ym mhlith amrywiol bechodau'r tafod nid y lleiaf, na'r lleiaf cyffredin ysywaeth, yw'r arfer o *enllibio* ac *abfennu* dynion: mor gyffredin ydyw, fel "nad oes nem-
" mawr iawn i'w cael heb fod yn glaf hynodol o'r af-
" iechyd yma: fe'n boddheir gymmaint a hynny gan
" ryw felusdra gwenwynig mewn chwilio allan, a chy-
" hoeddi drygau rhai eraill†." Mi a dybiais gan hynny na's byddai yn anfuddiol, eithr yn hytrach ei fod yn dra angenrheidiol, i gynnyg ychydig o bethau at ystyriaeth dynion ynghylch yr arfer yma; ac mi a ddewisais yn destun y rhybudd hwn o eiddo'r apostol Iago, *Na ddywedwch yn erbyn eich gilydd, frodyr*:

Yr hyn a waherddir yn y geiriau yma yw, dywedyd unrhyw beth ag y fyddo er niwaid ac anfantais i ddynion

† *Califnia*

eraill, neu yn tueddu i leihau eu cymmeriad a'u gair da. Yn awr, i drin y matter yma mor eglur ag y gallwyf, mi a geisïaf,

I. Yftyried natur y bai a waherddir yn y testun :

II. Yr achosion pennaf o hono :

III. Cynnygaf rai rhesymmau ac annogaethau i berfwadio dynion i ochelyd y bai yma :

IV. Rhai cyfarwyddiadau i'r diben hynny : ac

V. *Yn ôlaf*, Ychydig o gynghorion i'r sawl ag fo'n dioddef oddiwrth ddrwg-ablen dynion eraill.

I. Yftyriwn *natur* y bai a waherddir yn y testun. Ac i'r diben hyn, ymfynnwn yn y lle blaenaf pa beth *nid* yw yn waharddedig yn y geiriau, ac yna fe fydd haws i ni weled pa ryw fath *ddywedyd yn erbyn ein gilydd* fydd gennym i'w ochelyd.

I. Ymfynnwn pa beth *nid* yw yn waharddedig yn y geiriau.

(1.) Ni waherddir dim i ni ddywedyd yr hyn a wyddom yn erbyn arall fel *tystion*; pan alwer arnom trwy awdurdod cyfreithlon. Yn wir y mae tyftio celwydd yn erbyn neb yn beth ag fydd yn waharddedig bob amfer, ac yn drosedd pendant o'r nawfed gorchymyn; sef *Nad dwg gam-dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog*. Eithr y mae dwyn tyftiolaeth gywir yn erbyn arall, nid yn unig yn gyfreithlon, ond ar rai achlysuron yn ddyledswydd anhepgorol, *Lef. v. 1.* Etto bod yn barod ac yn awyddus i gyhuddo eraill, a dywedyd y drwg a wyddom neu a glywom am danynt, heb ddigon o achos, a golwg ar ateb rhyw ddiben da; hyn fydd beth beius iawn ac anesgusodol, ac yn nôd sicr o lawer o natur ddrwg, heb ddywedyd dim rhagor.

(2.) Ni waherddir i ni chwaith ddywedyd yr hyn a wyddom yn erbyn dyn, naill ai wrtho ef ei hunan, neu wrth

wrth eraill, gyd â dymuniad cywir i *wneuthur daioni* iddo. Y mae yn ddyledswydd arnom, pan fo dyn wedi gwneuthur ar fai, i'w rybuddio a'i geryddu o'i blegid, pan y gallom wneuthur felly gyd â challineb, a golwg ar ateb diben da, *Lef. xix. 17. Gan geryddu terydda dy gymmydog, ac na ddioddef bechod arno.* Ond lle na's gallom gymmeryd cymmaint a hynny o rydd-did, neu na bo genym un mesur o obaith am lwyddo, ni a ddylem wneuthur bai dyn yn hyspys i'r cyfryw ag fo'n meddu mwy o awdurdod, a digon o ffyddlondeb i'w geryddu yn ol yr achos. Oddi ar yr egwyddot yma, yr oedd yn beth canmoladwy yn *Jaseph* i ddywedyd wrth ei dad am gamymddygiad ei frodyr, *Gen. xxxvii. 2.* ac felly yr oedd yn y bobl i ddywedyd wrth *Eli* am ddyrg-air ei feibion, i *Sam. ii. 23.* ac yn y *rhai o dŷ Clêe* i hyspyfu i'r Apostol fod cynhennau ym mhllith y *Corinthiaid*, i *Cor. i. 11.*

Ond fe weddai i ni gymmeryd llawer o ofal i wybod y gwirionedd o'r peth a ddoder yn erbyn dyn, cyn y bo i ni fyned ynghylch ei geryddu ef, neu ddywedyd wrth neb arall am dano. Canys cam tosturus yw cyfrif bai i ddyn ag fo yn rhydd oddi wrtho.* Ac wedi cael sicrwydd digonol am y peth, gyd â chymmaint o fwyneiddra a thynnerwch ag allom, ni a ddylem ddangos yn amlwg nad ym ni ddim yn coffa ei fai o ddrwg ewyllys, neu i ddangos ein hawdurdod; neu 'n rhagorjaeth mewn doethineb neu ddaioni; eithr yn unig allan o gariad atto, a dymuniad calonnog i ddwyn oddiamgylch ei wellhâd. Dyma yw y rheol grist'nogol, *Y brodyr, os goddurwddir dyn ar ryw fai, chwy-chwi y rhai ysprydol adgyweiriwch y cyfryw un mewn yspryd addfwynder, Gal. vi. 1.*

(3.) Ni waherddir i ni ddywedyd yn erbyn eraill os bydd hynny yn angenrheidiol er amddiffyn ein hunain.

Fe ddigwydd weithiau na allwn ni ddim dangos ein

* “Blin ac annioddefol yw myned ynghylch dyn ag offeryn
“llym i agor ei gil-ddannedd, a thynnu dant iach allan : Och
“artaith ! artaith ! Mynnwch wybod yn gyntaf a yw ei ddant yn
“bwdr. Nid llai poenus ac arteithiol yw gweled un yn hela am
“anwiredd yn nhy y cyfiawn.” *Gwel Pregeth Mr. Daniel Rowland ar gerydd a chariad brawdol.*

diniweidrwydd, ac amddiffyn ein hunain oddi wrth yr hyn a ddoder i'n herbyn, heb ddatguddio beiau rhai eraill. A than y cyfryw amgylchiad ni allwn wneuthur felly yn gwbl ddifeius : oblegid os ymadawn ni â'n gair da er mwyn diogelu eiddo ein cymmydog, ni a wnawn lawer o gam â ni'n hunain, ac a estynnwn ein cariad tu hwnt i'r hyn sydd 'sgrifennedig. E' fyddai'n ddigon da pe caid gan ddynion *garu eu cymmydogion fel hwynt eu hunain*; ni ofynnir iddynt eu caru yn fwy.

(4.) Y mae hefyd yn gyfreithlon i ni ddywedyd y drwg a wyddom am ddyn, er mwyn *diogelwch* dynion eraill. Os byddwn ni yn gwybod am dano, ei fod yn beryglus i neb ymgyfeillachu ag ef, neu ei fod yn aelod niweidiol o gymdeithas, y mae yn beth cymmwys ac angenrheidiol i'w gynheddfau drwg ef gael eu gwneuthur yn adnabyddus, mor belled ag y byddo achos, fel y gallo dynion edrych attynt eu hunain, ac ymgadw rhagddo : ac yn enwedig os bydd yn ceisio cuddio ei ddrygioni dan liw o grefydd a sancteiddrwydd, rheitaf i gyd oll yw i ni ddodi ein cyd-ddynion ar eu gocheliad. Ond lle na byddo tebygolrwydd amlwg o wneuthur daioni trwy gyhoeddi pechodau rhai eraill, pob dyn doeth a da a ddewis bod yn ddistaw.

(5.) Ac yn *olaf*. Nid yw yn anghyfreithlon i ni ddywedyd wrth ryw *gyfaill* mynwesol a ffyddlon am bechodau rhai eraill, yn enwedig eiddo ein brodyr cristnogol; ond i ni wneuthur felly o wir ofal a gofid o'u plegid, ac o blegid yr achos ag fo'n dioddef trwyddynt. Neu os bydd neb wedi cam-ymddwyn tu ag attom ni, ac wedi ein hammharchu a'n niweidio, ni a allwn yn rhydd ddigon fynd at ryw gyfaill profedig ac achwyn wrtho : fe allai y dichon efe roddi i ni gyngor neu gynhorthwy ; o'r hyn lleiaf efe all gydymdeimlo â ni, ac fe fydd hynny yn rhyw faint o gyfur i ni, os ni all ef wneuthur dim rhagor.

Yn llyn y mae yn gyfreithlon i ni ddywedyd yn erbyn eraill fel tyffion,—neu gyd â chywir ddymuniad i wneuthur daioni iddynt,—neu er mwyn amddiffyn ein hunain,—neu er diogelwch i ddynion eraill,—neu wrth gyfaill

faill ag allo ein cynnorthwyo neu gydymdeimlo â ni.
Ystyriwn yn nefaf,

2. Pa fath ddywedyd yn erbyn ein gilydd sydd raid i ni i'w ochelyd.

(1.) Dywedyd am eraill yr hyn a *wyddom nad yw yn wirionedd*, yn ddiammeu a waherddir yn y testun; a phechod ydyw o'r lliw duaf.

A'r pechaduriaid mwyaf nodedig yn yr ystyr hyn yw, y rhai a *dyngant anudon* yn erbyn eraill, ac a *ddodant eu dwylaw gyd â'r anmawiol i fod yn dystion uniwir*, Ecsod. xxiii. 1. Y cyfryw a hyn ydoedd y meibion hynny i'r fall, y rhai a ddygasant gam-dystiolaeth yn erbyn *Naboth*, gan ei gyhuddo o gabledd yn erbyn Duw a'r brenhin; ac *Ahab* hefyd yr un ffunud, am ei fod yn cydsynio yn y weithred ddrygonus, o herwydd pa ham y dywedir iddo *ymwerthu i wneuthur yr hyn oedd ddrwg yng ngolwg yr Arglwydd*, 1 Bren. xxi. 10, 20.

Ond pa faint gwell neu lai euog yw'r dynion hynny, ag a ddyfeisiant newyddion celwyddog am eraill; neu a dderbyniant yn awyddus y cyfryw*, ac a'u cyhoeddant, er gwybod na bo dim gwirionedd ynddynt. Megis ag y dywedodd ein Iachawdwr am y *Phariseaid* ag oedd yn dwyn barn gablaidd yn ei erbyn ef, felly y gallwn nin-neu ddywedyd am y cyfryw, mai o'u tad diabol y maent, ac mai *trachwantau eu tad a fynnant bwy eu gwneuthur*, Ioan viii. 44.

(2.) Y mae dywedyd yn erbyn eraill yr hyn a *ddichon* fod yn wirionedd, ond *heb wybod yn sicr* pa un a'i fod felly neu beidio, yn waharddedig hefyd. Fe all hyn ysgatfydd gael ei gyfrif yn râdd is o ddrwg-absen, ac ymddangos yn llai gwaradwyddus yng ngolwg y byd, yn enwedig y rhan anystyriol o hono; ond sicr yw ei fod yn bechod mawr, ac yn argoel bob amser o lawer o fyrbwylldra ac anystyriaeth, ac yn fynych o anghariad hefyd a drwg-cwyllys.

A 4

(3.) Ac

* Gwel *Salm* xv. 3.

(3.) Ac yn *okaf*. Y mae yn waharddedig i ni ddywedyd yn erbyn neb yr hyn a wyddom ei fod yn wir, heb ddigon o achos. Y mae cyhoeddi beiau neu wendidau dynion, heb olwg ar ateb rhyw ddiben da iddynt hwy neu eraill yn anghyfreithlon. Yr oedd yn cael ei wahardd gynt dan y gyfraith, *Lef. xix. 16. Na rodia yn athbrodwr ymysg dy bobl.* Ac medd Solomon, *Na fydd dyf heb achos yn erbyn dy gymmydog, Diar. xxiv. 28.*

Cyn gadael y pen yma, y mae'n gymmwys i mi ddal sylw, fod gan rai dynion ffordd gyfrwys i gablu eraill, a magu drwg-dybïau yn eu herbyn; nid mewn geiriau amlwg, ond trwy awgrymmau tywyll, ac ymadroddion hannerog dauddyblyg: "A glywfoch chwi, meddant, "am hwn neu hon? Nid wyf fi ddim ond gofyn; mi a "glywais rhyw beth, ag y mae yn ddrwg gennyf am "udano; yr wyf fi yn dewis bod yn ddistaw; gobeithio "nad gwir yw'r peth." — Fel hyn y mae malais ddu weithiau, gyd ag wyneb tēg tofuriol, yn brathu enwau da rhai eraill. Arfer gās gythreulig yw hon, gocheled pob crifftion hi.

II. Cymmerwn olwg ar rai o *achosion* pennaf y pechod hwn. Dynion a ddywedant yn erbyn eu gilydd yn fynych *er mwyn difyrreith*. Fel hyn, i ateb diben mor ddistadl, ac yddiar egwyddor mor wael ac anheilwng, y mae llawer person rhagorol wedi cael ei ddihatru o'i urddas a'i iair da; yr hyn dan rai amgylchiadau fydd waeth nag angau. Solomon a gydnara'r cyfryw i *dyn gwallgofus a daflo ben-ŵwynion tân, faethau, ac arfau marwolaeth, ac a ddywed, Onid cellwair prydwyf? Diar. xxvi. 18, 19.*

2. Fe arweinir dynion yn fynych i'r pechod yma trwy *ymyrraeth yn afreidiol â matterion rhai eraill*. Bai ag y mae llawer iawn yn euog o hono, a thrwy hynny yn llithro

llithro i enllib a drwg-absen hefyd, yn fynych yn ddia-
wybod iddynt eu hunain. Y maent yn dra ymofyngar
ynghylch achosion yr holl wlad, fel nad oes gymmaint a
theulu, na pherson neillduol o fewn eu cyrraedd, yn cael
diangc yn ddifylw; nac un ystori yn myned heb fod yn
eu meddiant hwy mewn byrr amser. Ac nid ydyw yn
beth tebygol oll iddynt gael clywed cymmaint am eraill
yn ddiachos, heb gwympo hefyd eu hunain i'r un bai.

3. Dynion yn fynych a ymollyngant i'r bai yma o
eisau pwyll i lunio barn gywir am bethau, neu bersonau.
Hwy a gondemnant weithred, ac a ddywedant yn erbyn
y neb a'i gwnaeth, pan ni byddont yn gwybod dim am y
matter, nac wedi ystyried yn ddiduedd gymmaint ag un
amgylchiad perthynol iddo. Nid ydynt yn meddwl, nac
yn ymofyn, pa ryw demtasiynau cryfion aliai fod ar ffordd
dyn, a'i orchfygu ef; pa gynheddfau da sydd ynddo;
neu pa ryw refymmau sylweddol a ddichon fod ganddo ef
dros ei ymddygiad, er eu bod yn anadnabyddus iddynt
hwy, ac fe allai i eraill gan mwyaf. Yn wir prin y mae
yn bosibl i ni fod yn rhy wagelog, pa fodd y bo i ni,
oddiwrth neb rhyw weithred neu amgylchiad neillduol,
roddi barn galed ar un dyn, a goddef i'n serchiadau oeri
tu ag atto; oddieithr bod ei ymddygiad cyffredinol ef yn
dangos drygioni amlwg.

4. Dynion a ddywedant yn erbyn eu gilydd yn fynych
allan o natur ddrwg a malais. Pan y byddo dyn yn hoffi
dywedyd yn ddrwg am eraill, y mae yn argoel o fod
tymmer ddrwg ynddo ef ei hunan; o blegid o *helaeth-
rwydd y galon y llefara y genau*, Mat. xii. 34. Y mae y
drwg-ewylllys a'r malais ag sydd oddifewn iddo, yn ei
dueddu bob amser at yr ochr anghariadus, ac yn ei wneu-
thur yn llawer mwy parod i gredu, ac i adrodd, a chosio
newydd drwg na newydd da. Pan gaffo rhyw beth da a
chanmoladwy ei ddywedyd am ryw un, y dyn maleifus a
fydd barod i ddywedyd, "Dyna ryfeddod: digon da os
"gwir yw: ond braidd yr wyf fi'n ei gredu ef." Neu
os bydd iddo addef fod y peth yn wir, a'r weithred ynddi
ei hun yn ganmoladwy, etto odid na bydd iddo gwestiyno
cywirdeb y diben oddiar pa un ei cyflawnwyd; gan ddy-
wedyd, "Digon gwir, fe wnaeth hwn a hwn y cyfryw
"weith-

“ weithred dda, ond nid oes diolch yn y byd iddo, o
 “ blegid yr oedd ganddo ef ryw ddibenion hunanol i’w
 “ hatteb trwy hynny, onid é ni wnelfai efe byth ‘mo
 “ honi.” Yr un modd a Satan, yr hwn pan na alfa
 fe ddywedyd dim yn erbyn enw da *Job*, a grybwyllodd ei
 fod yn hunanol, neu nad oedd ond rhagrithiwr yn y
 cwbl: *Ai yn ddiachos, eb efe, y mae Job yn ofni Duw? Cyffwrdd â’r hyn oll fydd ganddo, ac efe a’th felldiga a flaen
 dy wyneb, Job i. 9.*

5. Y mae dynion lawer gwaith yn dywedyd yn erbyn
 eraill allan o *gynfigen*. Y mae rhai yn ffin ac yn anhap-
 pus o achos eu bod yn gweled eraill yn gyfoethocchach,
 neu’n ddoethach, neu’n well nâ hwynt eu hunain; ac yn
 lle ymostwng yn ddiolchgar i’r cyffyrâu a drefnwyd idd-
 ynt, neu ddefnyddio y manteision fy’ ganddynt i gynhyddu
 mewn doethineb a daioni; ceisio yn ddrygionus a wnant,
 trwy anair ac enllib, ddodi eraill i ymddangos mor wael a
 hwythau. A lle byddo cynfigen, yno hefyd yn fynychaf
 y mae *balchder*. A dynion o’r dymmer yma a edrychant
 yn wastadol ar y da a gaffo ei ddywedyd am eraill, a’r
 clod a rodder iddynt, fel cymmaint a hynny o golled
 iddynt eu hunain; ac am hynny, trwy ddywedyd yn
 athrodgar yn erbyn y cyfryw, ymdrechant i’w dwyn mor
 isel, a pheri iddynt ymddangos mor dduded ag fo posibl,
 fel y caffont hwy eu hunain eu dyrchafu, a’u gosod yn y
 goleuni mwyaf manteisiol.

6. Achos arall o ddrwg absen yn fynych yw tymmer
ymddialgar. Pan welo dyn, neu pan y meddylio, ei fod
 wedi cael ei niweidio gan eraill; eu bod hwy wedi dy-
 wedyd yn ddrwg am dano, neu wedi ymddwyn yn ddrwg
 tu ag atto; pa mor barod fydd ynte i geisio talu’r pwyth,
 trwy gymmeryd rhydd-did i ddywedyd yn galed am da-
 nynt hwythau. Y mae yn digwydd yn fynychaf, pan
 fo ymddial yn cymmeryd lle, fod dyn yn colli’r llywod-
 raeth arno ei hun, a’i anwydau yn cael eu cyffroi dros
 derfynau; yr hyn a bair iddo edrych ar ei wrthwynebwr
 mewn goleuni llawer gwaeth nag y dylai. Os digofaint
 ymddialgar a gaiff eistedd yn farnwr, bydd yn sicr o fawr-
 ygu y bai, a bod yn rhy chwerw yn ei erbyn. A hyn a
 gyffry nwydau llidiog y dyn arall, ac felly eir ymlaen
 mewn

mewn dialedd o bob ochr, fel na wyddus pa bryd na phale y dibennir. *Pen neu ddechreu y gynnen fydd megis ped agorid argae, neu gronfa dyfroedd; am hynny gad ymaith ymryson cyn ymyrryd arni, Diar. xvii. 14.*

Rheol ragorol a roddir i ni gan un gwr yn y matter yma yw, “Bod i ni, tra byddo ein nwydau heb gwbl oeri, fwriadu dywedyd yr holl dda a wyddom am ein gwrthwynebwr: ond os ni allwn ni wneuthur hyn, bod i ni fwriadu ynte na ddywedom ni ddim am dano ymhellach, nag y byddo hunan-amddiffyniad yn ein rhwymo.”

7. Ac yn *olaf*. Y mae dynion yn rhy fynych yn dywedyd yn erbyn eu gilydd oddiar *ragfarn anghariadus*, neu *zêl ddall* a *chamsyniol* mewn matterion crefydd. Ffrwythau naturiol yspryd rhagfarnllyd yw barnau culion, a geiriau celyd. A phan y byddo dynion dan lywodraeth y dymmer gyfyng yma, y mae yn eu gwneuthur mor annheg ac mor ffyrnig, fel na ddichon neb anghyttuno â hwynt, nac amrywio yn y mesur lleiaf oddiwrth eu prawf-nodau hwy, heb gael yn ddiattreg eu gosod allan ganddynt fel rhai afiach yn y ffydd, fel hereticiad, neu dan ryw enw caled a gwaradwyddus arall. A phwy bynnag ni chydodio â hwy yn yr un llwybr cul, ac ni fynnant weled â'u llygaid hwynt, neu broffesu gwneuthur felly o'r hyn lleiaf, ni phetrusant eu darlunio fel eu gelynion, a gelynion pob daioni, ac ymddwyn tu ag attynt fel y cyfryw*. Ac oddi yma y tarddodd *chwerwedd, a llid, a dig, a llefain, a chabled, gyd â phob drygioni*. Oddi yma y tarddodd yr holl farnau anghariadus condemnol a saethwyd allan fel byllt yspryd drwg, o bryd i bryd, mewn seneddau a chymmanfeydd gweiniogion; pob math o dra-arglwyddiaeth ar ddynion mewn matterion o ffydd a chydwybod, a holl erledigaethau gwaedlyd a barbaraid eglwys *Rhyfain*, ac eglwyfi eraill: Canys pa eglwys bynnag y bo dynion o'r yspryd anghrist'nogol yma yn perthyn iddi, fe wyddus trwy

* “I lefaru yn ddiduedd (medd Dr. *Tillotson*) peth cyffredin ymhlith rhai penboeth o bob plaid, yw'r *arfer graclyd* o ddywedyd celwyddau dros y gwirionedd:”—os gwirionedd, yn hytrach na rhyw beth arall, y maent yn ymhel yn ei gylch, ac yn ei amddiffyn mor drwsogl.

ormod

ormod o brofiad eu bod yn sicr o droi'n erlidwyr, os bydd ond awdurdod yn eu dwylaw.

Ond lle bo yspryd gofyingedig hawddgar crefydd, yr IESU yn aros, y mae yn cyd-ddwyn yn ddiwarafun â gwahaniaeth mewn barn; ac y mae pawb ag fy'n cael eu harwain gan yr yspryd yma, yn *derbyn eu gilydd*, megis ag y *derbyniodd Crist bwythau*, Rhuf. xv. 7. Ac y mae zel y cyfryw yn wastadol yn cael ei thymheru gan y Cariad hynny, ag fy'n *dioddef pob dim*, ac yn *credu*, ac yn *gobeithio am bob dim*, yn y modd mwya tyner a ffafrol.

III. Cynnygaf rai *rhesymmau* ac *annogaethau* i berfwadio dynion i beidio dywedyd yn erbyn eu gilydd.

1. Nid oes *dim niweid* mewn rhoddi'r arfer yma heibio, a pheidio adrodd drwg am neb heb ddigon o achos. Ni byddai fe un math o golled nac anfantais i ni ein hunain, nac i neb eraill, pe bai bob rhyw enllib a drwg-absen wedi eu gyrru yn hollol i maes o'r byd. Gan hynny bydded i arfer mor ddiles, yn un peth, gael ei rhoddi fynu. Ac yn wir,

2. Nid yw ymattal rhag absennu dynion ond peth *hawdd* iawn. Nid yw ef ddim ond i ddyn ffrwyno ei enau. Trwy cyn lleied a hynny o orchest efe a ddichon wneuthur cymmwynas fawr i'w gymmydog; neu o'r hyn lleiaf gall ymgadw rhag gwneuthur iddo anghymmwynas, heb fod mewn un mesur ar golled ei hunan. Hi a ddichon na bo ei amgylchiadau yn y byd ond isel, fel na's gallo wafanaethu ei gyd-ddynion trwy elusennau; *arian ac aur* fe allai *nid oes ganddo* ond ychydig: ond y mae un peth yn sicr yn gorwedd ar ei law ef, rhodded hwnnw cyn helaethed ag allo gyd â chydwybod dda, a hynny ydyw *enw da*, yr hyn *sydd well nac arian ac nag aur*. Efe a ddichon daflu gorchgudd dros amherffeithrwydd a ffaeledau ei gydgreaduriaid, a son am danynt gyd â dim ffafr a thynerwch ag a allo.

3. Y mae enllibio dynion yn beth *tra niweidiol*. Y mae o'r hyn lleiaf yn achlysur o *ofd* a blinder meddwl i'r sawl fo'n cael ei enllibio: ac onid yw yn greulon ac yn annaturiol, yn gyftal ac yn anghrist'nogol, i ddodi dyn

dyn mewn poen ac anesmwythder yn ddiachos? Peth dymunol ac anwyl iawn yw enw da, *gwell*, fel ag y dywed Salomon, *nag ennaint gwerthfawr, a mwy dymunol na chyfoeth lawer*, Preg. vii. 1. Diar. xxii. 1. A pha fwya teilwng a fo neb o air da a chanmolïaeth, mwya teimladwy a fydd efe hefyd o'r golled o hono.

Ond y mae enllib, nid yn unig yn tueddu i ofidio dyn, eithr i'w ddrygu a'i niweidio hefyd. *Haint* yw yn fynych a *rodia* yn y *tywyllwch*, neu frath anhyfusp yn y dirgel, pan na byddo gan wr ddim cyfleusdra i'w amddiffyn ei hunan: neu o bydd ganddo gyfleusdra, nid un o'r pethau mwya hawdd yw galw newydd drwg yn ol, a pheri i'r byd drwg-naws drwg-dybus gredu i'r gwrthwyneb. Ac felly, wedi i wr unwaith gael anair, a hynny yn fynych yn gwbl anhaeddiannol, y mae yn debyg o lynu wrtho dros ei holl fywyd; ac ysgatfydd wrth ei blant hefyd, a phlant ei blant, er anfantais a niwaid nid ychydig.

Y mae enllib hefyd o dueddiad i *fagu cynhennau* ac ymrysonau. *O ba le* y mae rhyfeloedd ac ymladdau yn fynych, ond oddi yma? Y person fo'n cael ei enllibio ond odid a ddaw i glywed am yr hyn a ddywedafid yn ei erbyn, ac, os bydd o gyfryw yspryd, a gymmer y cyfleusdra cyntaf i dalu'r pwyth; fel nad yw yr enllib ond *dechreu cynnen*. Un athrodwr, yn dyfeisio celwyddau, neu yn tannu newyddion drwg gwirioneddus, eithr wedi eu gwyrdroi, sydd ddigonol i aflonyddu cymmydogaeth gyfan, a chreu anghydfod rhwng y cyfeillion goreu. O gynddrwg canlyniad yw tafod afreolus. *Aelod bychan* yw, etto yn *ffrostio pethau mawrion*: *welw faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!* A'r cyfryw dafod tân ydyw, byd o anghyfiawnder; *drwg anllywodraethus, yn llawn gwenwyn marwol*.

Ac heblaw y canlyniadau drwg a enwyd, y mae'r athrodwr yn dwyn amryw o *anghyfleusderau* am ei draws ei hunan. Y mae ef ar y ffordd i wneuthur ei hun yn ddirmygus yn ei gymmydogaeth, ac i gael ei gyfrif a'i drin fel dyn peryglus a niweidiol, ac i'w ochelyd ac ymgadw rhagddo cyn belled ag y galler. Ac y mae hefyd yn ddarostyngedig i gael ei alw i gyfrif, a derbyn yr hyn a ddod-

a ddododd i maes yn ol drachefn ar ei ben ei hun†: canys
 “nid oes braidd un peth ag y mae dynolryw yn ei arfer
 “gyd â mwy o fanylwch cyfiawnder, nâ *thalu drwg am
 ddrwg, neu sen am sen**.

Mewn gair, *Y neb a ewyllysio hoffi bywyd, a gweled dydd-
 iau da, ac ymgadw rhag llawer penbleth a gofid, attalied
 ei dafod oddiwrth ddrwg, a'i wsfusau rhag adrodd twyll,*
 i Pedr iii. 10.

4. Peidio enllibio dynion, eithr bod yn dyner o'u
 henw da, edrych dros eu gwendidau, a bod yn barod i
 roddi gair da iddynt hyd ag y bo lle, — dyna'r ffordd i
 ddiogelu *parch a chymmeriad*. Tra bo y rhan fwyaf yn
 dirmygu yr athrodwr, ac yn ceisio ymgadw yn ofalus
 rhag cyfrinach ag ef, pawb a garant y dyn a garo adael
 llonydd i eraill, *heb absennu â'i dafod*; hwy a chwennych-
 ant ddiogelu ffafr a chyfeillach y cyfryw un, bydd yn
 dda ganddynt gael ei gyfarwyddyd a'i help ef mewn cy-
 fyngder, a hwy a ymddiriedant iddo yn firiol ac yn ddi-
 bryder. A lle byddo un math o ymrafael neu anghydfod,
 y mae gan y cyfryw un gynnyg da am ddiogelu iddo ei
 hun heddwch y ddwy blaid, ynghyd â'u tyb a'u gair da:
 a phan fyddo efe marw, pawb a'r a adwaenant ei werth
*a godant, ac a'i galwant yn ddedwydd, ac a alarant am
 dano.*

5. Y mae *pawb* a rhyw *wendidau* a beiau ynglyn
 wrthynt, ac yn ddaroftyngedig i gyfeiliorni mewn rhyw
 ffordd neu gilydd, ac am hynny y mae yn anweddus
 iawn mewn un dyn i enllibio arall. Pa le mae y gwr
 perffaith, diniweid, yr hwn sy'n gwbl rydd oddiwrth y
 cyfeiliornad lleiaf mewn barn, neu'r bai lleiaf mewn
 buchedd? Pe byddai barnu a dywedyd yn galed am
 eraill yn gweddu i neb, dyma'r dyn cymhwysaf i gym-
 meryd hynny o rydd-did; fel y dywedodd ein Iachawdwr
 wrth y Phariseaid ymherthynas i'r wraig a ddaliefid mewn

- † Perchen tafod a arfero
 Ddweud am bawb y peth a fynno;
 Bydd rhaid iddo wrando'n fynych
 Lawer peth na bo'n ei chwennych.
 • *Tilotson.*

Iago ab Dewi.

godineb,

godineb, *Yr hwn sydd ddibechod o honoch, tafted yn gyntaf garreg atti hi*, Ioan viii. 7. Ond och! *mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro*, Iago iii. 2. ac am hynny y mae mor rheittied i ni wrth dynerwch dynion eraill, ag ydyw i eraill wrth ein tynerwch ninnau. A pha bryd bynnag gan hynny y byddo i ni gondemnio neu farnu eraill, naill ai o blegid eu hegwyddorion, neu ryw dramgwydd yn eu hymddygiad, yr ydym mewn effaith yn ein condemnio ein hunain. *O herwydd pa ham, medd yr Apostol Paul, diesgus wyt ti, O ddyn, pwy bynnag wyt yn barnu: canys yn yr hyn yr wyt yn barnu arall, yr wyt yn dy gondemnio dy hun: canys ti, yr hwn wyt yn barnu, wyt yn gwneuthur yr un pethau*, Rhuf. ii. 1.

Pa bryd bynnag ynte y clywom ni fod rhyw frawd neu gymmydog i ni wedi syrthio i ryw fai, yn enwedig os bydd yn y cyffredin o ymarweddiad da, anweddu iawn yw i ni roddi barn galed arno: fe ddylai y tro, yn hytrach o lawer, gyffroi ein tofturi a'n cyd-ymdeimlad, dwyn ar gof i ni ein gwendid a'n perygl ein hunain, a'n rhybuddio i *weithio allan ein ischydwrriaeth ein hunain trwy ofn a dychryn*, Phil. ii. 12. *Yr hwn sydd yn tybied ei fod yn sefyll, adryched na syrthio*, 1 Cor. x. 12.

6. Da y gwnai y sawl a garant ddywedyd yn erbyn eraill, i ystyried, Pa un a *ddewisent hwy gael eu trin felly* gan eraill, neu beidio? Na wnaint yn ddiammau: Pa mor eon bynnag y gwnelont hwy ag enwau da pobl eraill, hwy a fynnant i eraill fod yn dyner o'r eiddynt hwy. Adolwyn, ddyn athrodgar, ymrefymma fel hyn â thi dy hun: "A fyddai da gennyf i'm cymmydog ddywedyd " yn galed am danaf fi, a duo a difwyno fy enw da i? " Na fyddai: eithr mi a'i cyfrifwn yn niwaid ac yn gam " mawr. Pa ham gan hynny ynte y bydd i mi ddywedyd " yn ei erbyn ef yn afreidiol?" — Nid oes un dyn a garai i gelwyddau gael eu llunio a'u cyhoeddi yn ei erbyn ef, neu i'w weithredoedd gael eu doddi maes yn y lliw gwaethaf a mwyaf anffafrol. Nid oes un dyn a garai gael ei enllibio ei hunan, a'i wneuthur i ymddangos yn wael ac yn ddiystyrllyd yngolwg pobl eraill. Pa ham ynte yr ymddwyn ef yn llyn tu ag at ddyn arall? Pam, heb achos, y dywed efe ddim ag fo'n tueddu er niwaid iddo.

iddo. Yn ddiau ymddygiad mwy gwrthun ac anghyffon ni ddichon bod. Ac ni all bod un peth yn fwy cymmwys a rhesymmol, nac i ni ymddwyn tu ag at eraill yr un modd ag y dymunem i eraill ymddwyn tu ag attom ninnau: Yr hyn yn briodol iawn a elwir yn *rheol euraidd* ein Iachawdwr. *Pa bethau bynnag oll a ewyllysioch eu gwneuthur o ddynion i chwi, felly gwnewch chwithau iddynt hwy*, Mat. vii. 12.

7. Ac yn *olaf*. Y mae llawer o le i *amneu* a *chwef-tiyno crefydd* y rhai hynny, ag sy'n dilyn yr arfer ddrwg o enllibio ac absennu eu cyd-ddynion. Canys, medd yr apostol Iago, *Os yw neb yn eich mysg yn cymmeryd arno fod yn grefyddol, heb attal ei dasod*—, *ofer yw crefydd hwnnw*, Pen. i. 26. Ac medd yr un Apostol mewn man arall, Pen. ii. 10. *Pwy bynnag a gadwo'r gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn un pwngc, y mae efe yn euog o'r cwbl*; h. y. Y neb a drofeddo yn reddfol neu'n barhaus gymmaint ag un gorchymmyn o'r gyfraith, y mae yn euog o ddiystyru awdurdod ei hawdwr hi, ac yn rhoddi prawf amlwg o galon ddrwg; pa mor lân a difeius bynnag y byddo ei broffes ef ar gyfrifon eraill.

Yn awr yr *ail orchymmyn* mawr o'r-gyfraith yw, bod i ni garu ein cymmydog fel ni ein hunain, Mat. xxii. 39. ac fe'n gwaherddir yn bendant i *ddywedyd yn erbyn ein gilydd*. Ac medd yr Apostol at yr Ephesiaid, *Tynner ymaith oddi wrthych bob chwerwedd, a llid, a dig, a llefain, a chabledd, gyd â phob drygioni: a byddwch gymmwynasgar i'w gilydd, yn dosturiol, yn maddeu i'w gilydd, megis y maddeuodd Duw er mwyn Crist i chwithau*, Eph. iv. 31, 32. Ac y mae yr Apostol wrth 'sgrifennu at Timotheus, yn dywedyd fod cynfigen, ymryson, cabledau, drwg-dybiau, a'r cyffelyb bethau, yn anghyttunol â'r athrawiaeth sydd yn ol dŵioldeb, 1 Tim. vi. 4. Ac wrth y Corinthiaid efe a ddywed, *Pe llefarwn â thafodau dynion ac angylion, ac heb fod gennyf gariad, yr wyf fel efydd yn seinio, neu sŵmbal yn tingcian. A phe byddai gennyf brophwydoliaeth, a gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, fel y gallwn symmudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad, nid wyf fi ddim. A phe porthwn y tlodion â'm holl dda, a phe rhoddwn fy nghorph i'm llosgi, ac heb gariad gennyf, nid yw ddim lleihad i mi*, 1 Cor. xiii. 1, 2, 3. A pha beth yw natur y cariad yma?

yma? Yr apostol a ddywed yn y gwerfi canlynol, *Y mae cariad yn hir-ymaros, yn gymmwynasgar; nid yw yn cynfigennu; nid yw yn ymffrostio, nid yw yn ymchwyllo; nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd; nid yw yn ceisio yr eiddo ei hun; ni chythryddir; ni feddwl ddrwg; nid yw lawen am anghyfiawnder, ond cyd-lawenhau y mae â'r gwirionedd. Y mae yn dioddef pob dim, yn credu pob dim, yn gobeithio pob dim, yn gobeithio'r goreu am bob dim, ac yn dodî'r lliw goreu a theccaf ar weithredoedd rhai eraill, ac yn ymaros â phob dim.* Dyma gynheddfau hanfodol gwir gariad. A phwy bynnag fyddo heb y cynheddfau yma, *nid yw efe ddim; nid yw o ddim cyfrif, eithr yn anghymmeradwy ger bron Duw.*

Pob un o ddinasyddion y Sion nefol a ddywed wir yn ei galon; heb absennu â'i dafod, heb wneuthur drwg i'w gymmydog, ac heb dderbyn enllib yn erbyn ei gymmydog, Salm xv. 2, 3. Ond ymhoffi dywedyd yn erbyn dynion, a'u henllibio, fydd deilwng o etifeddion uffern yn unig, a'r union ffordd i ddisgyn i wared yno. O blegid y mae ein Harglwydd bendigedig, yr hwn a benderfyna gyflwynau tragywyddol pawb, wedi dywedyd, *Pwy bynnag a ddywedo wrth ei frawd, O ynyd, a fydd euog o dân uffern,* Mat. v. 22. Yn awr, os gwir yw hyn ymherthynas i roddi tafod drwg i ddyn o flaen ei wyneb, pa faint mwy ymherthynas i'r cyfryw rai ag a 'speilant ddynion o'u gair da heb wybod iddynt; a thrwy hynny a hauant hadau ymryson, a therfysg, a phob gweithred ddrwg? Iago iii. 16. Oddi allan i'r Jerusaleml nefol y mae'r cwn——a phob un ag sy'n caru, ac yn gwneuthur celwydd;——a bydd eu rhan yn y llyn sydd yn llosgi â thân a brwmstân, yr hwn yw yr ail farwolaeth, Dat. xxi. 8. xxii. 15.

IV. *Cyfarwyddiadau* pa fodd i ymgadw rhag y bai o enllib a drwg-absen.

1. Ymarferwch ag ystyried yn dda cyn y *llefaroeh*; yn enwedig cyn y *llefaroeh* er anglod i neb. Edrychwch yn ofalus pa beth a ddywedoeh, am bwy, ac wrth bwy, ac ar bwy achos, a pha un a bod gennych ddigon o alwad i wneuthur felly. Onid ê chwi a fyddwch mewn perygl mawr o lefaru llawer o bethau a'r na's dylasech,

ac y dymunwch yn ofer pe ni's dywedafech, wedi iddynt fyned unwaith allan o'ch geneuau. Cedwch gan hynny wiliadwriaeth gyffon ar *ddraws eich gwefusau*. Nid o ran y dylech fod yn gwbl ddistaw, neu yn ofer-wagelog ar eich geiriau mewn cyfeillach : ond gofalu o honoch a'r fod yr hyn a ddywedoch yn ddiachos tramgwydd i neb ; a pha fwyaf synhwyrol bywiog ac adeiladol a fyddo gyd â hynny, goreu i gyd.

Ac fel y byddo gennych ddigonedd o bethau da a buddiol i ymddiddan yn eu cylch, gwnewch ddefnydd diwyd o'r manteision fydd o fewn eich cyrhaeddyd, tu ag at dryfori yn eich meddyliau amledd da o wybodaeth wasanaethgar ; fel y galloch ddwyn allan o'ch trysorau bethau teilwng o greaduriaid rhesymmol, a theilwng o'ch proffes a'ch gobaith fel Crist'nogion. Aftudiwch weithredoedd natur, rhagluniaeth, a gras ; aftudiwch bethau amser, a phethau tragywyddoldeb ; ac yn enwedigol aftudiwch air Duw, a myfyriwch yntho yn dra dyfal : mewn gair, aftudiwch pa bethau bynnag fydd o dueddiad i'ch gwneuthur chwi ac eraill yn ddoethach ac yn well. Dyma faes digon helaeth o'ch blaen chwi. Meddylwch am y pethau hyn, soniwch am y pethau hyn yn rhydd ac yn eofn, etto yn gall, yn weddaidd, ac yn brydferth. Soniwch am y peth a fynnoch, yn hytrach nâ gwendidau a beiau pobl eraill ; y rhai y gwnaich yn dda beidio yngan am danynt byth, oddieithr eich bod yn gweled yn eglur ei fod yn ddyledswydd arnoch.

2. Pan fyddo gennych achos cyfiawn i ddywedyd yn erbyn neb, edrychwch a'r fod yr hyn a ddywedoch yn *wirionedd sicr*. Pe cadwai dynion at y rheol hon, fe ddarfyddai am y rhan fwyaf o'r absennu ag sy' mor gyffredin yn y byd. Canys pan glywo dynion ryw newydd drwg, ansynych iawn y cymmerant boen i chwilio am y gwirionedd o hono, eithr yn ddiattreg hwy a'i credant ac a'i cyhoeddant ; pan na byddo yn fynych iawn ond anwiredd yn gwbl oll. Ac yn wir nid yw hyn ddim llawer gwell nâ dyfeisio celwydd er niwaid i arall.

O Grifftion, bydd dra gwagelog yn hyn o beth. Os bydd rhwymau arnat i ddwyn dy dyfiolaeth yn erbyn dy gym-

gymmydog, bydd sicr o ddywedyd y gwir fel pe bait ar dy lŵ; o blegid y mae Duw yn bresennol, ac yn clywed y cwbl.

3. Pa beth bynnag a wypoeh am eraill ag fo da a *chanmoladwy*, adroddwch hynny; yn enwedig pan alwer arnoch i ddywedyd rhywbeth yn eu herbyn, neu pan glywoch eraill yn gwneuthur felly. Nid yw hyn ond y peth sy' dëg, fel y gallo dynion farnu mor gywir a chyfiawn am danynt ag y bo bosibl. Canys wrth fon am ychydig o ffaeleddau a gwendidau dyn yn unig, gellir peri iddo ymddangos mewn goleuni tra ansanteisiol, ac arwain y sawl fo'n clywed i feddwl yn ddrwg iawn am dano; pan, pe gwnait ag ef gyfiawnder, trwy enwi hefyd ei rinweddau a'u gynheddfau da, yr ymddangosai yn wr gweddol, os nad gwych a rhagorol iawn. Ond bydded rhinweddau dyn ychydig neu lawer, y mae arnom ni rwymau i rodidi iddynt y parch a'r canmoliaeth fydd ddyledus: ac fe all hynny fod yn annogaeth iddo i barhau a chynhyddu mewn daioni.

4. Ymogelwch rhag cymmeryd un math o *hoffder* mewn meddwl, dywedyd, neu glywed yr hyn a fyddo drwg am eraill. Ac i'r diben hyn cedwch yn barhaus ar eich meddyliau ddwfn deimlad o fawr ddrwg pechod; tosturiwch wrth y cyfryw rai ag sy'n ymarfer ag ef, bydded yn ddrwg ac yn flin gennych o'u herwydd, a bernwch am eu cam-ymddygiad yn y modd mwyaf tyner ag a alloch. Yna pan glywoch, neu pan feddylioeh am bechodau eich cyd-ddynion, e' fydd yn fatter o dristwch a gofid calon i chwi, ac yn debyccach o lawer o dynnu dagrau o'ch llygaid, na rhoddi i chwi y mesur lleiaf o blefer a boddlonrwydd. *Fy zel a'm disaodd, meddai'r Salmydd duwiol, o herwydd i'm gelynion anghosio dy eiriau di. Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid, am na chadwasant dy gyfraith di, Psal. cxix. 136, 139.*

A dangoswch mor annymunol gennych yw newyddion drwg am eraill, trwy rodidi pob digalondid posibl i'r sawl a fyddo yn eu dwyn: na wnewch ddim cyfrif o'u chwedlau athroddgar, dangoswch yn amlwg nad oes gennych ddim hoffder ynddynt, a cheryddwch y cyfryw am eu

henllib yn rhydd ac yn oneft. Ac yna onid iddynt fod yn awyddus i'ch blino drachefn : canys, fel y dywed y gwr doeth, megis ag y mae *gwynt y gogledd yn gyrru y gwlaw ymaith, felly y gyrr wynebpryd digllon dafod athroddgar*, Diar. xxv. 23.

5. Edrychwch yn ofalus attoch eich hunain. Cymmerwch boen i iawn adnabod eich gwendidau a'ch beiau eich hunain, ac yna ni byddwch chwi ddim mor barod i graffu ar eiddo rhai eraill, eithr chwi a fernwch yn dyner ac yn ffafrol am danynt. *Adnebydd dy hun*, fydd gyngor a berthyn yn enwedigol i'r dynion hynny ag fy'n dueddol o ddal sylw ar weithredoedd rhai eraill, ond yn ddiystyr o'r eiddynt eu hunain. Ac i'r cyfryw rai y mae ein Iachawdwr yn rhoddi cerydd llym iawn, *Mat. vii. 3, 4, 5. Pa ham yr wyt yn edrych ar y brycheuyn fydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyf yn ystyried y trawst fydd yn dy lygad dy hun? Neu pa fodd y dywedi wrth dy frawd, Gad i mi fwrw allan y brycheuyn o'th lygad; ac wele drawst yn dy lygad dy hun? Oh ragrithiwr, bwrw allan yn gyntaf y trawst o'th lygad dy hun; ac yna y gweli yn eglur fwrw y brycheuyn allan o lygad dy frawd.*

Ymosodwch ynghylch gwella yr hyn fydd feius ynoch eich hunain, a llafuriwch yn ddiwyd i ddefnyddio eich amser a'ch talentau trwy wneuthur daioni; a chwi a gewch weled y bydd hynny yn ddigon o waith i chwi.

6. Ac yn olaf. Ymrowch i gynhyddu mewn *cariad crist'nogol*. Coleddwch y llyfieuyn nefolaidd yma, oddiar ba un y mae holl rinweddau hawddgar cymdeithas yn tarddu; a'r hwn ni wiwa ac ni heneiddia, ond a beri i fodeuo ac i ffrwythloni, tra y parhao ANFARWOLDEB. A pha fwyaf y bo i chwi gynhyddu mewn *cariad*, mwyaf parod y fyddwch i edrych ar ffaledau rhai eraill gyd â golwg dyner a thosturiol, i gyd-oddef â'u gwendidau, ac amddiffyn eu gair da, cyn belled ag y galloch; ac i *roddi heibio bob twyll, a rhagrith, a chynfigen, a phob gogan-air*, i Pedr ii. 1.

V. Ac yn olaf. Ychydig o gynghorion i'r sawl ag fo'n *dioddef oddiwrth ddrwg absen dynion eraill*.

Na

Na fyddwch gwbl ddibris o'r hyn a ddyweder yn eich erbyn. Cymmerwch amfer i'w ystyried yn bwyllog, i holi eich hunain, ac i chwilio eich tymmer a'ch ymddygiad, fel y galloch wybod yn sicr pa un a bod yr achwyniad yn wir, neu beidio.

Os cewch ei fod yn *wir*, chwi a ddylech edrych ar y fawl fo wedi eich cyhuddo o hono fel eich rhybuddiwr, yr hwn a ddichon fod o lawer o wafanaeth i chwi, er nad oedd yn ei amcanu*. Canys cymmwynas werthfawr i chwi yw dwyn i'ch golwg y bai hynny ynoch, ag yr oeddych o'r blaen yn ddieithr iddo; ac ysgatfydd a barhausai i fod yn ddieithr oni buasai eich gelyn. Pa fodd bynnag, wedi bod mor happus a dyfod i weled eich bai, cwmpwch yn ddioed ynghylch ei wella; a byddwch wiliadwrus rhag rhoi lle iddo byth gwedi'n.

Os *ni* bydd yr hyn a ddyweder i'ch erbyn yn wir, gan fod yn sicr o hynny, cydnabyddwch yn ddiolchgar ddaioni rhagluniaeth Duw, a'i ras, trwy ba un y gallasoch ymgadw; tofturiwch wrth eich gwrthwynebwr, a gweddiwch a'r iddo gael maddeuant a'i ddwyn i well meddwl; a pharhewch i edrych attoch eich hunain, rhag ofn i chwi rhagllaw fod yn euog o'r pethau, ag y byddoch y pryd hyn yn cael eich cam-gyhuddo o'u plegid.

Y diweddar Mr. *Harvey* a fyddai yn arferol o ddywedyd, pan y byddai rhyw rai yn ei enllibio, neu'n cam-achwyn arno, "Ein gelynion weithiau yw ein cyfeillion goreu, a dywedant wrthym bethau gwir; ac yna ni a ddylem ddiwygio ein beiau, a bod yn ddiolchgar am y cyfryw hyspyrwydd: ac os ni bydd y pethau a ddywedant yn wir, ond yn cael eu llefaru yn unig trwy falais, yna y mae'r cyfryw berfonau i'w hystyried fel rhai allan o'u synhwyrâu, a dylem weddio drostynt. Dylid tofturio wrth y cyfryw, ond (medd efe) y mae mor anghymmws i mi ddigio wrthynt, ac wrth ddyn am ei fod allan o hwyl yn ei gorph."

*—Fas est et ab hoste doceri.

Poethineb yw i ddyn gymmeryd ei ddyfsgu gan elyn.

Pan

Pan y byddo neb yn eich goganu yn anghyfiawn, peidiwch a chymmeryd eich cythruddo a'ch cyffroi i dymherau drwg, eithr goddefwch y cam yn addswyn ac yn llonydd. Os ymddangos a wnewch yn flin ac yn anesmwyth iawn o herwydd y gwaradwydd a dafler arnoch, chwi a rowch i ddynion le i feddwl eich bod mewn gwirionedd yn deilwng o hono. Chwi a rowch hefyd blefer mawr i'ch gwrthwynebwr, ac annogaeth iddo i geisio eich aflonyddu fwy-fwy; ond os byddwch chwi yn esmwyth, fe a wel na thâl ei waith ef ddim; fe a gaiff ei siommi yn ei amcan drwg, a hynny a'i blina ef yn doft, ac fe allai a'i diwygia||. Ac heblaw hyn, pa mor ddiueuog bynnag y fyddoch o'r bai a ddoder i'ch erbyn, os bydd i'r brofedigaeth beri i chwi golli'r llywodraeth ar eich nwydau, fe ymddengys yn amlwg eich bod yn feius mewn un peth, fef am na bai gennych fwy o amynedd.

Na fydded i chwi lettya chwaith neb rhyw feddyliau maleifus, ymddialgar, tu ag at y sawl a ddywedo yn eich erbyn; ac na wnewch na cheisio nac ewyllysio cael cyfle i dalu felly yn ol iddynt hwythau, nac i'w drygu mewn un ffordd na mesur. Argoel rhy amlwg ydyw o yspryd gwael, annoeth ac anynad. Y digllon ei yspryd, medd Salomon, a dderchafa ynsydrwydd; a dig sydd yn gorphwys ym mynwes ffylliaid: ond y diog i ddigofaint sydd yn llawn a synwyr; a harddwch yw i ddyn fyned dros gamwedd*, Diar. xiv. 29. xix. 11. Preg. vii. 9.

|| Bydd ddioddefgar a chymmefur;
Na bydd boeth a thwym dy natur:
Godde gamwedd cyn cynhennu,
Y ddioddefodd, hwnnw orfu.

Llyfr Ficer.

• For every Trifle scorn to take Offence;
That always shews great Pride or little Sense.
Good Nature and good Sense must always join;
To err is human, to forgive divine.

Pope.

Ynsyd gwr a ry-ddigoso
Pan y rhoddir achos iddo;
Ynsyttach yw i wr ddigosi
Heb ddim achos yn ei beri.

Iago ab Dewi.

A thyma'r

A thyma'r ffordd i fod yn debyg i'r Duw bendigedig ei hunan, yr hwn sydd yn *hwyrfrydig* i ddig, a mawr a drugarogrwydd; yn maddeu anwiredd, a chamwedd a phechod; ac yn ymddyrchafu i dosturio, ac yn disgwyl am le i drugarhau.

Ac fel hyn y mae i ni ddilyn esampl ennillgar ein Iachawdwr, yr hwn pan ddifenwyd, ni ddifenwodd drachefn, pan ddioddefodd ni fygwthiodd; eithr â'i anadl diweddas a weddiodd ar ei Dad am faddeu i'r rhai oedd yn ei ladd, gan enwi eu hanwybodaeth fel esgus am eu pechod; a'r hwn sydd yn gorchymmyn i ninnau, os ewyllysiwn fod yn ganlynwyr derbyniol iddo ef, i garu ein gelynion, i fendithio y rhai a'n melldithiant, i wneuthur da i'r sawl a'n casant, a gweddio dros y rhai a wnel niwaid i ni, ac a'n herlidiant, Mat. v. 44.

Rhyw wr a ofynnodd i un o'r philosophyddion cenhedlig*, pa ffordd oedd oreu iddo ddial ar ei elynion, ynteu a'i hattebodd, "Trwy fod dy hunan yn ddyn da "oneft." Chwithau, grist'nogion, ellwch, ac a ddylech, gymmeryd y ffordd yma i ddial eich cam; ond na chydcamwch ag un arall. Byddwch ofalus i arwain bywydau glân, cyfiawn a da, ac i ddiogelu enw a gair da, trwy ddyfal barhau yn gwneuthur daioni; a thyma'r ffordd fwya tebygol i oflegu anwybodaeth dynion ffalon, 1 Pedr ii. 15.

Ac os bydd rhyw un, er hynny, cynddrwg ac mor faleifus a gwaradwyddo eich enw da, chwi ellwch ddywedyd, fel y cynghorai un o'r cenhedloedd†, "Bydded " iddo fe edrych atti: arno ef y mae'r bai, nid arnaf fi. " Mewn perthynas i mi, yr ydwyf yn gwneuthur yr hyn " a ddylwn." Os ydych chwi yn gwneuthur eich dyledswydd, na wnewch ddim cyfrif o neb o'r pethau hyn; ond gosodwch eich ymddiried yn yr Arglwydd, yr hwn a ddadleu drosoch mewn amser cyfaddas; a llawenhewch mewn gobaith o'i addewidion ef; canys gwyn eich byd pan y'ch gwaradwyddant, ac y dywedant bob drygair yn eich erbyn (yn enwedig os bydd er mwyn Crist) a hwy yn gelwyddog: byddwch lawen a hyfryd, canys mawr yw eich gwobr yn y neswedd.

* Diogenes.

† Marc. Antoni.

BOOKS lately published and Sold by J. Ross,
Printer, CARMARTHEN.

A New English-Welsh DICTIONARY; containing All Words necessary for reading an English Author, wherein not only Corresponding British is given to the English, and the various Significations properly ranged; but also every Word is accented to prevent a bad Pronunciation, the Part of Speech added to which each Word respectively belongs, and proper Authorities subjoined. By the Rev. WM. EVANS. Price 5s.

This Work has been approved by the best Judges, and is recommended to all such as are desirous of reading English Authors, but have not a competent knowledge of the language, or are defective in Pronunciation.—It may also be of great service to young Divines, who are obliged to officiate in the Welsh Language, but have had their education at the Universities, or other Seminaries of learning, where only the English and learned languages are studied.—The tradesman likewise must find a work of this kind extremely serviceable, as all commerce is carried on in English, which at first must be difficult to a Cambro-Briton, without the assistance of an English-Welsh Dictionary.

HUNAN-ADNABYDDIAETH; neu Draethawd yn dangos Natur a Mantais y cyfryw Wybodaeth bwysfawr, a'r Ffordd i'w chyrhaeddyd: Ynghymmysg ag amryw o Ystyriaethau ar y Natur ddynol. Yn Saesonaeg gan y Parchedig JOHN MASON, ac yn Gymraeg gan y Parchedig JOSIAH REES. Pris 1s.

CANWYLL y CYMRY: sef Gwaith y parchedig Mr. REES PRICHARD, gynt Ficer *Llanymddyfri*. At ba un y chwanegwyd amryw Ganiadau o waith yr un Awdwr, a dynnwyd allan o Lofion y parch. GRIFFITH JONES, *Llanddowror*. Ac hefyd y mae Rhagymadrodd rhagorol y parch. Mr. STEPHEN HUGHES yn gynhwysedig yn hwn, na bu argraffedig yn un o'r Argraffiadau diweddaf. Pris 2s. 6d. wedi ei rwymo.

GOLWG FERR ar yr hanes ysgrythurol, gan Dr. WATTS. Pris 2s. 6ch.

CANIADAU DWYFOL i Blant, gan Dr. WATTS. Pris 3c.

MESURWR CYFFREDINOL, neu Gyfarwyddiad i Grefftwyr: Ymha un y cynhwysir amryw Dablau wedi eu casglu yn barod at lawer o achosion, yn enwedig i fesur coed, gan MATHEW WILLIAMS, Mesurwr Tir, *Llangadog*. Pris 1s. wedi ei rwymo.